

VIII. KRONIKA

SYMPOZJUM POŚWIĘCONE DZIEJOM FEDERALIZMU

W dniach 19-21 września 1978 odbyło się w Nieborowie zorganizowane przez Komitet Nauk PAN międzynarodowe sympozjum, poświęcone dziejom państw federacyjnych i pluralistycznych. Temat ten znajdzie się wśród czterech „wielkich tematów” (*grands thèmes*) przewidzianych przez Międzynarodowy Komitet Nauk Historycznych (CISH) jako przedmiot obrad XVI Międzynarodowego Kongresu Nauk Historycznych. Opracowanie referatu o państwach federacyjnych i pluralistycznych zlecono polskiemu komitetowi narodowemu przy współudziale dziesięciu historyków z różnych krajów, szczególnie zainteresowanych tą problematyką.

Sympozjum zgromadziło sześciu specjalistów-reprezentantów komitetów narodowych uczestniczących w opracowaniu tematu oraz kilku polskich historyków i prawników zajmujących się tą problematyką.

Z zagranicy obecni byli: prof. S. Bréhaut-Ryerson z Montrealu, przewodniczący narodowego Komitetu Historyków Kanady, prof. J. C. Boogman z Utrechtu (Holandia), prof. J. Pleterski z Ljubljany (Jugosławia), prof. H. Mommsen z Bochum (RFN), prof. P. Stadler z Zurichu (Szwajcaria), członek-korespondent Akademii Nauk ZSRR J. A. Poliakow. Nie mogąc przybyć osobiście, nadesłali opracowane przez siebie materiały prof. H. N. Schreiber z Uniwersytetu w Kalifornii (San Diego — USA) oraz prof. A. G. L. Shaw z Uniwersytetu w Melbourne (Australia), deklarując czynny udział w dalszych pracach zespołu. Nie odeszli się — mimo ponownego zaproszenia — przedstawiciele Wenezueli oraz Unii Historyków Arabskich.

Pośród badaczy polskich, którzy wzięli udział w sympozjum należy wymienić prof. S. Ehrlicha i doc. dr hab. W. Sucheckiego (oba z UW), doc. dr hab. M. Senkowską-Gluck oraz doc. dr hab. K. Gawlikowskiego (oboje z IH PAN), doc. dr hab. H. Izdebskiego (UW) oraz niżej podpisanego, któremu wcześniej powierzono funkcje referenta generalnego i w związku z tym organizatora sympozjum. Z tego ostatniego obowiązku wywiązywał się przy wydatnej pomocy dr. M. Wąsowicza i mgr K. Zielińskiej. Korzystał także z życzliwej uczynności kuratora filii Muzeum Narodowego w Nieborowie W. Piwkowskiego.

Tematem obrad, które zagałę jako I wiceprzewodniczący CISH prof. dr A. Gieysztor, były następujące kwestie:

- 1) Uściślenie tytułu referatu;
- 2) Formy współpracy referentów narodowych z referentem generalnym;
- 3) Przedyskutowanie i zredagowanie ramowego schematu referatu generalnego.

Ad 1) Wyłoniły się wątpliwości, czy usytuowanie obok „państw federacyjnych” także „państw pluralistycznych” jest najbardziej trafne. Zwracano uwagę na to, że pojęcie pluralizmu jest wieloznaczne i odnosi się najczęściej do stosunków takich, jak współistnienie różnych grup etnicznych, językowych, wyznaniowych i innych, odmiennych ideologii, funkcjonowanie systemu wielopartyjnego itp. W tej sytuacji wprowadzanie pojęcia „państwa pluralistycznego” może być interpretowane w sposób wieloraki. Jednomyślnie uznano, że pojęcie federalizmu jest dostatecznie szerokie, by skoncentrować się na dziejach państw federacyjnych oraz zasady fede-

racyjnej w ustroju państw, gdzie znajdują one tylko częściowe urzeczywistnienie. W związku z tym uchwalono zaproponować jako tytuł referatu na Kongres: „Państwa federalne i zasada federacyjna (*L'Etat fédéral et le principe fédératif*)”.

Ad 2) W publikacjach kongresu przewidziano po 60 stron na każdy referat z zakresu tzw. „wielkich tematów”. Przyjmując, że najbardziej ogólna synteza zawierająca podstawową siatkę pojęć i formułująca wnioski musi objąć 25-30 stron dla każdego referenta narodowego, pozostawało około 3 stron na dyspozycję jego tez. Tego rodzaju rozwiązanie nie satysfakcjonuje referentów, których nie zadowala także przyznanie każdemu z nich 5 minut na posiedzeniu Kongresu przed rozpoczęciem dyskusji generalnej. Dlatego chętnie zaakceptowano propozycję polską, by referaty narodowe zostały w językach narodowych opublikowane (w rozmiarze około 1,5 arkusza druku) w specjalnie przygotowanym na Kongres zeszycie „Czasopisma Prawno-Historycznego”. Na tej podstawie i z powołaniem się na te opracowania referentów narodowych zostanie przygotowany referat generalny, który będzie opublikowany w publikacji Kongresu.

Ad 3) Przedyskutowano projekt rozwiniętego schematu referatu generalnego. Jego tematykę zgrupowano w czterech częściach:

- 1) Podstawowe pojęcia;
- 2) Starożytność, średniowiecze, czasy nowożytne (do końca XVIII w.);
- 3) Doba najnowsza (XIX - XX w.);
- 4) Tendencje współczesne.

W trakcie dyskusji ustalono, że referat będzie starał się wyjść możliwie najdalej poza krąg europejski, a zwracając szczególną uwagę na dzieje najnowsze i współczesność nie będzie pomijał ich historycznych antecedenencji. Przyjęto terminarz następnych prac, zapewniający przygotowanie na czas zarówno referatów narodowych jak i referatu generalnego.

W końcowej części obrad wziął udział przewodniczący Komitetu Nauk Historycznych PAN prof. dr S. Kieniewicz.

JULIUSZ BARDACH (Warszawa)

KONFERENCJA NA TEMAT KULTURY POLITYCZNEJ — KARPACZ 1978

W dniach 27-28 X 1978 r. miała miejsce w Karpaczu zorganizowana przez Komisję Myśli Społecznej PTH konferencja poświęcona badaniom nad kulturą polityczną. Udział w niej wzięło 36 badaczy: historyków doktryn polityczno-prawnych, historyków filozofii i myśli społecznej oraz socjologów.

Problematyka badań nad kulturą polityczną, należących do programu rządowego, budzi zainteresowanie historyków nie od dziś; była ona m. in. przedmiotem jednej z konferencji w ramach XI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Toruniu w dniach 9-13 IX 1974 r. Konferencja w Karpaczu przebiegała pod znakiem poszukiwań nowych form współpracy interdyscyplinarnej w zakresie badań tak znaczącego fenomenu, jakim jest kultura polityczna w przeszłości i teraźniejszości. Problemem zasadniczym było wypracowanie pojęcia kultury politycznej oraz modeli heurystycznych, które mogłyby także posłużyć do jej wartościowania.

Obrady otworzył prezes Komisji, prof. dr hab. Jan Malarczyk (Lublin), a następnie zebrani wysłuchali referatu prof. dra hab. Marka Sobolewskiego „Kultura polityczna w polskich studiach historycznych” i dra Wacława Uruszcza (Kra-ków), który mówił na temat „Kultura polityczna i prawna w sejmie polskim czasów Odrodzenia”.

Prof. dr hab. M. Sobolewski w swym referacie rozważył możliwość zastosowania w badaniach historycznych nad kulturą polityczną pojęć i modeli wypracowanych w latach sześćdziesiątych w nauce amerykańskiej przez politologów G. Almonda i S. Verbę. Uczeni ci zaproponowali pojmowanie kultury politycznej jako postaw i orientacji ludzi w stosunku do obiektów polityki. Kultura polityczna — ich zdaniem — są to cechy indywidualnych postaw i orientacji ludzi wobec polityki, występujące wśród członków systemu politycznego. Przy takim ujęciu, Almond i Verba wskazali na trzy elementy składowe postaw politycznych lub wzorców takich postaw: elementy poznawcze (wiedza o polityce), elementy afektywne (zaangażowanie w politykę) i elementy wartościujące (oceny wobec polityki). Almond i Verba wyróżnili też trzy modele kultury politycznej: kulturę partycypacyjną, kulturę parafiańską (zaściankową) i kulturę poddańczą, w zależności od typu postaw społeczeństwa wobec polityki. Przedstawivszy tę koncepcję prof. dr hab. M. Sobolewski przeszedł do oceny stopnia jej zgodności z pracami historyków polskich, zawartymi w tomie *Kultura polityczna w dawnej Polsce* pod red. J. A. Gierowskiego. Referent stwierdził, że jakkolwiek żaden z autorów zamieszczonych tam prac nie powołuje się na koncepcję Almonda, to jednak w większości zdają się oni pojmować kulturę polityczną tak samo jak politolodzy amerykańscy; bardzo wyraźnie występuje to u I. Brodowskiej, J. A. Gierowskiego, słabiej u innych. Prof. dr hab. M. Sobolewski wyraził też pogląd, że modele Almonda można by zastosować — z uwagi na ich ponadformacyjny i typizujący charakter — także do badań nad polską kulturą polityczną. Tak np. wydaje się, że w okresie odrodzenia miała ona wszelkie cechy kultury partycypacyjnej, jakkolwiek grupą partycypującą była przede wszystkim szlachta. W XVII i XIX w. kultura ta — zdaniem referenta — miała wyraźnie charakter kultury zaściankowej, parafiańskiej, w której zainteresowanie i aktywność polityczna ograniczały się do kręgu spraw najbliższej okolicy i własnej grupy społecznej.

Pełną egzemplifikacją tej tezy był referat dra W. Uruszczaka, który, opierając się na analizie źródłowej dokumentów sejmowych, dokonał wyróżnienia trzech rodzajów aktywności i działalności posłów w sejmie czasów zygmontowskich. Autor wyróżnił okres 1515 - 1539, w którym dominowała wśród posłów aktywność sterowana przez króla i senatorów, lata 1539 - 50, kiedy to cechowała ich aktywność inspirowana i lata ostatnie, kiedy posłowie przeszli ewolucję ku postawie aktywnej partycypacji. Referat dra W. Uruszczaka będzie ogłoszony drukiem w CPH.

W dyskusji nad referatami, kierowanej przez prof. dra hab. H. Olszewskiego (Poznań) i prof. dra hab. J. Jedlickiego (Warszawa), zwracano uwagę m. in. na niedopasowanie koncepcji Almonda do badań nad polską kulturą polityczną XVII i XVIII w. (H. Olszewski) i XIX w. (M. Król), gdyż nie były one zaściankowe w almondowskim rozumieniu tego słowa; wskazywano na zbyt wąski katalog problemów, wobec których bada się postawy (A. Walicki, J. Goćkowski), jednostronność spojrzenia na kulturę polityczną jako na postawy rządzonych raczej niż rządzących (J. Baszkiewicz), podniesiono też problem rozróżnienia przedmiotów badań, czym innym jest bowiem badanie „polityki w kulturze”, czym innym „kultury w polityce” (A. Walicki).

W dalszym ciągu obrad dyskutowano na temat „Kultura polityczna w aspekcie historii i socjologii”. Wprowadzenie do tej dyskusji przygotowali doc. dr hab. J. Goćkowski (Wrocław), który zaproponował szeroki katalog pytań dla badaczy kultury politycznej, stwierdzając m. in., że należałoby badać nie tylko postawy, ale również struktury działania i myślenia politycznego, kulturę socjotechniczną, zagadnienie autorytetu lub siły władzy etc., oraz doc. dr hab. Rett R. Ludwikowski (Kraków), który wskazał na tradycję badań nad kulturą polityczną, prowadzonych

już od czasów Lelewela, i na rolę demitologizującą, jaką takie badania mają do spełnienia.

W dyskusji nad tym problemem zwrócono m. in. uwagę na kwestię związku badań nad kulturą polityczną z romantyczną charakterologią narodową (J. Jedlicki, A. Walicki), sprawę wyboru grup społecznych, których kulturę można by badać (M. Król, J. Baszkiewicz), problem stosowania metody narmatywnej i opisowej w badaniach (J. Justyński) oraz tworzenia modeli i traktowania kultur politycznych jako korelatów pewnych struktur społecznych (J. Goćkowski). W tej dyskusji ujawniła się rozbieżność koncepcji kultury politycznej w ujęciu zaproponowanym przez M. Sobolewskiego i ujęciu przedstawionym przez J. Goćkowskiego. M. Sobolewski zwrócił uwagę na fakt, że badania nad strukturami społecznymi, instytucjami politycznymi i prawnymi są od dawna prowadzone np. przez historyków prawa i ustroju, i nie ma potrzeby nadawania im nowej nazwy.

W drugim dniu obrady rozpoczęły się od referatu prof. dra Jana Baszkiewicza (Warszawa) na temat „Kultura polityczna rewolucji burżuazyjnej”. Referat wskazywał na elementy ciągłości tradycji ancien régime'u w dniach rewolucji francuskiej 1789 r., z drugiej zaś strony na to, co w działaniach rewolucjonistów stanowiło novum, świadomie przeciwstawiane dawnej kulturze politycznej. Prof. dr Jan Baszkiewicz zwrócił uwagę na fakt, że podobnie jak w okresie przedrewolucyjnym pisarze oświecenia, tak i rewolucja posługiwała się słowem pisanym, publicystyką, pisarstwem politycznym dla wykładania swoich racji. Referat wskazywał na inny jeszcze element ciągłości, mianowicie w tak chętnie organizowanych świętach rewolucji można dopatrzeć się wielu elementów istniejących już w ancien régime, mianowicie nawiązania do świąt ludowych, o charakterze ludycznym, ale i politycznym niekiedy. Novum natomiast stanowiła jawność życia politycznego, którą przeciwstawiono dawnej polityce sekretnej decyzji, a także poszukiwanie jedności uczuć, jedności politycznej i kulturowej. Znaczną część wystąpienia prof. dr. Baszkiewicz poświęcił analizie postaw społeczeństwa, pokazując etap narastania aktywności politycznej, radykalizacji postaw i wreszcie odpływu nastrojów rewolucyjnych.

Tematem drugiego referatu, przygotowanego przez mgra Włodzimierza Strzeżmińskiego (Wrocław) były „Dyskusje inteligencji rosyjskiej drugiej połowy XIX w. na temat kultury politycznej”, w którym Autor pokazał stosunek tej grupy społecznej wobec władzy cara, argumenty i uzasadnienie tej władzy, a także zanalizował stosunek inteligencji wobec problemu prawa i moralności.

Referaty stały się okazją do podjęcia w dyskusji, której przewodniczyli dr hab. T. Janasz (Wrocław) i prof. dr A. Walicki (Warszawa), nie tylko wątków szczegółowych, ale i prób generalizacji. Podkreślano, że referat prof. dra J. Baszkiewicza jest znakomitym przykładem zastosowania w badaniach historycznych kategorii z analizy politologicznej, wśród nich pojęcia stylu działania politycznego i postaw politycznych (M. Sobolewski); podjęto próbę ewentualnego uogólnienia cech i zasad rozwoju kultury rewolucyjnej (J. Jedlicki, T. Osiński), problem oceny i rozróżniania postaw jako przekonań od uczestnictwa biernego (R. Panasiuk), wreszcie referat dał znakomitą okazję do dyskusji nad problemem tradycji i kontynuacji w kulturze politycznej (S. Grzybowski). W tym kontekście zwrócono uwagę na przetrwanie w formach obrzędowości rewolucyjnej elementów magicznych (T. Janasz) a także religijnych (M. Zmierzak). Rozważano także cechy istotne dla charakterystyki inteligencji jako specyficznej grupy społecznej, i to w aspekcie badań nad kulturą polityczną Rosji i innych krajów Europy (A. Walicki).

Tegoż dnia ostatni z referatów wygłosił doc. dr hab. Janusz Goćkowski (Wrocław). Tematem była „Wiedza o polityce i kultura polityczna”. Referent pokazał wszechstronne związki zachodzące między poziomem wiedzy o polityce a postawami społeczeństwa wobec polityki i szeroko pojmowaną kulturą polityczną, podkreślił

też dwoistość charakteru wiedzy o polityce: z jednej strony jest to element samowiedzy członków społeczeństwa, z drugiej zaś — element istotny dla kierujących społeczeństwem. Zdaniem doc. dra hab. J. Goćkowskiego, rola i pozycja nauki o polityce w danym społeczeństwie, miejsce, jakie nauka ta i eksperci zajmują w procesie podejmowania decyzji politycznych, decydują w znacznym stopniu o kulturze politycznej społeczeństwa.

I ten referat wywołał dyskusję. Przewodniczyli jej prof. dr B. Drewniak (Gdańsk) i prof. dr hab. S. Grzybowski (Kraków). Stwierdzono, że zagadnienia kultury politycznej niewątpliwie interesują i socjologów i historyków. Jakkolwiek jest niezmiernie trudno przenosić koncepcje czy pojęcia z jednej nauki do drugiej, na co zwrócił uwagę M. Sobolewski, to jednak takie przeniesienie może wpłynąć odświeżająco na badania historyków, na zmianę ich warsztatu badawczego, trzeba bowiem, aby szukali oni w źródłach odpowiedzi tak, jak szuka ich socjolog w ankiecie, co podkreślił H. Olszewski. Jest to w pełni możliwe, postawy bowiem manifestują się w działaniach, a nawet widać je np. w sposobie redakcji dokumentów. Na tę umiejętność czytania źródeł zwrócił uwagę J. Baszkiewicz. Pozostaje sprawą otwartą, wobec jakich to zjawisk politycznych postawy mają być przedmiotem badań. W tej kwestii nie osiągnięto zgody co do katalogu pytań. Wszyscy jednak uczestnicy dyskusji zgadzali się co do tego, że nie sposób przecenić badania kultury politycznej w jej historycznej tradycji, i że zanim zaczniesz konstruować modele, należy najpierw uzgodnić fakty historyczne. Tak więc badanie źródłowe, rzetelna i szeroka znajomość faktów stanowić muszą podstawę pracy historyka w jego badaniach nad kulturą polityczną.

Dyskusję i konferencję zamknął prof. dr Jan Baszkiewicz, podkreślając jej nader ważki wkład w inspirowaniu nowych problemów badawczych, a także aktywność wszystkich jej uczestników.

Konferencja była pożytecznym forum wymiany myśli naukowej. Następna konferencja, planowana na koniec maja przyszłego roku, ma być poświęcona zagadnieniom tradycji i innowacji.

MARIA ZMIERCZAK (Poznań)

POWOŁANIE ZESPOŁU KONSTYTUCJONALIZMU POLSKIEGO XIX I XX WIEKU

Historia myśli konstytucyjnej oraz prawa konstytucyjnego, a zwłaszcza praktyka ustrojowa w Polsce wymagają pełniejszego i bardziej wszechstronnego zbadania. Próbę wypełnienia tej poważnej luki badawczej zamierza wypełnić Zespół Konstytucjonalizmu Polskiego XIX-XX wieku utworzony 15 V 1973 r. przy Instytucie Historyczno-Prawnym przez Rektora UMK w Toruniu. Podstawowym zadaniem tego Zespołu, w części o charakterze interdyscyplinarnym i międzyuczelnianym, jest opracowanie monografii poświęconej polskim ustawom zasadniczym. Ujęcie to obejmuje dzieje polskiej myśli konstytucyjnej, a następnie analizę norm konstytucyjnych poczynając od Ustawy Rządowej z 3 maja 1791 r. aż do Konstytucji PRL znowejelizowanej w 1976 r. Rozważania te staną się punktem wyjścia dla zbadania i oceny praktyki konstytucyjnej dotąd najbardziej pomijanej w badaniach. Przedstawienie ewolucji polskiego konstytucjonalizmu będzie stanowiło zarazem ważną przesłankę przy opracowywaniu współczesnego modelu ustawy zasadniczej, liczącego się z aktualnymi i przewidywanymi stosunkami w naszym kraju.

W ramach prac Zespołu przystąpiono do przygotowywania zbioru tekstów polskich konstytucji. Wydanie takiej publikacji odpowiada wzrastającemu zainteresowa-

niu problematyką konstytucyjną i zarazem będzie przydatne dla zajęć dydaktycznych. W przygotowaniu znajduje się też opracowanie o charakterze popularnonaukowym pt. *Refleksje konstytucyjne* poświęcone wybranym zagadnieniom polskiego konstytucjonalizmu.

Zaplanowano ponadto odbycie w 1979 r. w Toruniu sympozjum oceniającego dotychczasowy dorobek badań nad konstytucjami polskimi oraz określającego podstawowe kierunki studiów nad dziejami polskiego konstytucjonalizmu na przyszłość.

Do realizacji zaprezentowanych zamierzeń na najbliższe lata przystąpił kilkunastoosobowy Zespół składający się głównie z historyków ustroju i badaczy prawa konstytucyjnego oraz politologów i archiwistów z różnych ośrodków (Warszawa, Lublin, Wrocław i Toruń). Miarą zainteresowania wysuniętej problematyki badawczej dotyczącej dziejów polskiego konstytucjonalizmu jest udział w pracach Zespołu m. in. profesorów: Andrzeja Burdy, Kazimierza Działochy, Bogusława Leśnodorskiego, Mariana Rybickiego i Jerzego Stembrowicza oraz docentów: Huberta Izdebskiego i Sławomira Kalembki.

MARIAN KALLAS (Toruń)

POBYT DOC. DR. HAB. ANDRZEJA AJNENKIELA W REPUBLICIE FEDERALNEJ NIEMIEC

W maju 1978, dzięki życzliwości prof. dra Romana Schnura z katedry prawa publicznego Uniwersytetu Wilhelma w Tybindze, doc. dr hab. Andrzej Ajnenkiel z Instytutu Historii PAN w Warszawie otrzymał w uniwersytecie tym miesięczne stypendium badawcze. Celem stypendium było przeprowadzenie badań porównawczych w zakresie historii ustrojów państwowych w XX w. ze szczególnym uwzględnieniem dziejów parlamentaryzmu.

Pobyt w RFN posłużył nie tylko studiom w Tybindze, ale stał się okazją do odbycia wykładów w dwóch ośrodkach uniwersyteckich. W dniu 22 maja doc. Ajnenkiel miał wykład na uniwersytecie w Würzburgu na temat parlamentaryzmu polskiego w okresie międzywojennym, zaś w dniu 24 maja w Instytucie Europy Wschodniej uniwersytetu w Moguncji na temat kształtowania się centralnych organów władzy państwowej w Polsce po odzyskaniu niepodległości.

A. A.

OBRONA PRACY DOKTORSKIEJ MGR KRYSTYNY SIKORSKIEJ-DZIĘGIELEWSKIEJ

W dniu 27 czerwca 1978 r. na Wydziale Prawa i Administracji UAM w Poznaniu odbyło się posiedzenie Komisji Rady Wydziału w składzie Rady Naukowej Instytutu Historii Państwa i Prawa poświęcone obronie pracy doktorskiej mgr Krystyny Sikorskiej-Dzięgielewskiej. Rozprawa pt. *Ustawodawstwo socjalne i prawa socjalne w Niemczech w latach 1815 - 1933* została opracowana pod kierownictwem naukowym prof. dra Jana Wąsickiego. Recenzentami pracy byli: prof. dr hab. Henryk Olszewski z UAM w Poznaniu oraz doc. dr hab. Lech Janicki z Instytutu Zachodniego w Poznaniu.

Komisja Rady Wydziału postanowiła jednogłōśnie wystąpić do Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z wnioskiem o nadanie mgr Krystynie Sikorskiej-Dziegielewskiej stopnia naukowego doktora nauk prawnych. W dniu 27 czerwca 1978 r. Rada wydziału uchwaliła jednomyślnie nadanie mgr Krystynie Sikorskiej-Dziegielewskiej stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

JOLANTA KREŃ (Poznań)

